

تاریخ دریافت مقاله: ۹۲/۲/۲۲

تاریخ پذیرش نهایی: ۹۲/۶/۲۵

صمد سامانیان^۱، کورس سامانیان^۲، مرضیه حکمت^۳

آموزش دانشگاهی رشته مطالعات موزه در جهان

چکیده

با توجه به تجربیات و رویکرد آموزشی خاص برخی کشورهای دنیا در آموزش دانشگاهی هنر، کسب آگاهی از برنامه‌ها و شیوه‌های آموزشی اجرایی آنها مرحله‌ای اصولی در بازنگری برنامه‌های موجود در کشور خواهد بود تا سپس با توجه به فرهنگ بومی و نیازهای اساسی کشور و همچنین، نقش اساسی موزه‌ها در جامعه، درباره آنها تجدید نظر شود. بدین منظور، این پژوهش با هدف شناخت و مقایسه برنامه‌های آموزشی رشته مطالعات موزه در دانشگاه‌های معتبر دنیا انجام می‌شود. روش تحقیق توصیفی است که با برقراری ارتباط با دانشگاه‌های آسیا، اروپا، آمریکا، اقیانوسیه و آفریقا، پایگاه‌های اینترنتی دانشگاهی، مطالعات کتابخانه‌ای، مکاتبات اینترنتی و در مواردی پرسش‌های حضوری انجام می‌شود. نتایج نشان می‌دهد که در بین دانشگاه‌های مختلف ساختار متفاوت برنامه‌های آموزشی، علاوه بر مقاطع و رشته‌های مختلف، گاه در یک مقطع و یک رشته نیز محسوس است. این تفاوت به نوع نگرش برنامه‌ریزان دانشگاه‌ها بازمی‌گردد. برنامه‌های آموزشی بر اساس ظرفیت‌های بنیادی دانشگاه، اعم از امکانات آموزشی و پژوهشی، ظرفیت‌های علمی، تخصص اعضای هیئت علمی و پروژه‌های تحقیقاتی تدوین شده است. به علاوه، دانشگاه‌ها بر اساس سیاست‌های اصولی خود، دوره‌ها را به صورت آموزشی، پژوهشی و یا ترکیبی از آموزش و پژوهش برای دوره تحصیلات تکمیلی تنظیم کرده‌اند. همچنین طول و شکل دوره، وضعیت پایان‌نامه و سایر ویژگی‌ها بر همین اساس به صورتی متفاوت شکل گرفته است.

کلیدواژه‌ها: مطالعات موزه، شیوه‌های آموزشی، برنامه آموزشی، آموزش دانشگاهی.

۱. استادیار گروه صنایع دستی، دانشگاه هنر تهران، استان تهران، شهر تهران (نویسنده مسئول)

E-mail: samanians_s@yahoo.com

۲. استادیار گروه مطالعات موزه، دانشگاه هنر تهران، استان تهران، شهر تهران

E-mail: samanians_k@yahoo.com

۳. مربی گروه موزه، دانشگاه هنر اصفهان، استان اصفهان، شهر اصفهان

E-mail: m.hekmat@au.ac.ir

مقدمه

از زمانی که برای اولین بار رشته‌های هنری در قالب دوره‌های دانشگاهی در دانشکده هنرهای زیبا دانشگاه تهران راه‌اندازی شد، چند دهه می‌گذرد. دانشکده‌های هنری و پذیرش دانشجو در رشته‌های تحصیلی هنر به‌ویژه در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد در داخل کشور پیوسته روندی رو به رشد دارد. این در حالی است که جامعه امروز نیز از لحاظ علمی و اجتماعی نیازهایی متفاوت را طلب می‌کند. هنر نیز به‌واسطه تأثیر عمیقی که در میان تمام لایه‌های اجتماعی می‌گذارد، باید همسو و همراه با این نیازها و تحولات حرکت نماید. بدین ترتیب به‌منظور اصلاح و بازنگری برنامه‌های اجرایی رشته‌های هنری رایج در کشور که غالباً چند دهه از برنامه‌ریزی و اجرای آنها می‌گذرد، آگاهی از آخرین تحولات عمده آموزش دانشگاهی رشته‌های هنری در دنیا یک ضرورت است. از این‌رو بازنگری و تجدید نظر در برنامه‌های آموزشی موجود و همچنین نگارش برنامه برای رشته‌های جدید متناسب با نیازهای فرهنگی هنری جامعه امروز ایران اسلامی، گامی اصولی است که باید با مطالعه و شناخت جامع‌تر صورت پذیرد.

این پژوهش با هدف مشخصی که عبارت است از شناخت برنامه‌های آموزشی رشته مطالعات موزه در دانشگاه‌های معتبر دنیا به دنبال پاسخگویی به این پرسش‌ها است:

۱. آموزش دانشگاهی رشته مطالعات موزه در دنیا چگونه شکل گرفت؟
۲. رویکرد برنامه‌های آموزشی دوره‌های تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های مجری دوره مطالعات موزه چیست؟
۳. در یک رشته و مقطع تحصیلی طول دوره، نظام آموزشی و تعداد واحدهای درسی آن دوره چیست؟
۴. وضعیت، شیوه اجرایی، ارزیابی و قضاوت پایان‌نامه تحصیلی چگونه صورت می‌پذیرد؟
۵. رشته مطالعات موزه شامل چه گرایش‌های تحصیلی بوده و عنوان دروس و واحدهای درسی دوره چیست؟

ملاک انتخاب دانشگاه‌های خارجی اعتبار آنها بر اساس فهرست درجه‌بندی شده مورد تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است. در این میان بر دانشگاه‌های شاخص تأکید شده و به‌منظور جامع‌نگری بیشتر، محور انتخاب از دانشگاه‌های معتبر در آسیا، استرالیا و نیوزلند، آمریکا و کانادا، آفریقای جنوبی و انگلستان، سوئد، هلند و سوئیس در اروپا بوده است.

روش تحقیق در نگارش این مقاله به شیوه توصیفی است که اطلاعات از طریق پایگاه‌های اینترنتی دانشگاهی، مطالعات کتابخانه‌ای، مکاتبات و در بعضی موارد پرسش‌های حضوری بر اساس داده‌های موجود به‌دست آمده است. نظر به اینکه برنامه‌های رشته‌های تحصیلی دانشگاه‌های معتبر دنیا روز به روز در حال گسترش است و ساختار برنامه‌ها نیز پی‌درپی بازنگری می‌شود، لازم به ذکر است که مطالب این مقاله، به زمان نگارش آن مربوط است.

آموزش دانشگاهی موزه در ایران و جهان

آموزش موزه‌داری در ایران در سطح دانشگاهی حداکثر به دوره آموزشی کارشناسی ختم می‌شود. مرکز آموزش عالی سازمان میراث فرهنگی نیز اولین مرکزی است که با هدف تربیت و معرفی دانش‌آموختگانی برای همکاری مستقیم با موزه‌های سراسر کشور نسبت به راه‌اندازی دوره کارشناسی رشته موزه‌داری مبادرت ورزید و در حالی که حدود دو دهه از راه‌اندازی آن

می‌گذرد، هنوز دارای همان برنامه اولیه بوده و در مقطع کارشناسی باقی مانده است. از زمان فارغ‌التحصیلی دانشجویان اولین دوره یعنی سال ۱۳۷۷، برنامه آموزشی این مرکز تا به امروز تنها برنامه آموزشی مرتبط با موزه در ایران بوده است. از آنجا که مؤسسان این دوره عموماً باستان‌شناس بودند، سرفصل دروس اکثراً بر مباحث باستان‌شناسی و یا حفاظت و مرمت آثار تاریخی تمرکز یافته است و هدف آن بیشتر تربیت تکنسین‌هایی است که قادر به انجام امور مربوط به موزه باشند (سامانیان و دیگران، ۲۰۱۰). اخیراً و در زمان ویرایش این مقاله، برنامه مذکور توسط دانشگاه هنر تهران بازنگری شد و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری آن را با نام جدید برنامه کارشناسی موزه برای اجرا در سال ۱۳۹۲ تأیید کرد. همچنین در چند سال اخیر دانشگاه‌های هنر اصفهان و شیراز نیز دوره کارشناسی موزه را راه‌اندازی کردند و دانشگاه هنر تهران برای اولین بار در ایران رشته کارشناسی ارشد مطالعات موزه را راه‌اندازی کرد و اولین دوره دانشجویان در مهرماه ۱۳۹۲ پذیرش شدند (Samanian, 2013).

رشته‌های معادل این رشته در دانشگاه‌های خارجی عناوینی همچون موزه‌شناسی [۱] یا مطالعات موزه [۲] دارند که البته مطالعات موزه دامنه وسیع‌تری را در این رشته شامل می‌شود. عنوان رشته موزه‌شناسی دامنه محدودی را در بر می‌گیرد که بیشتر به شناخت موزه‌ها می‌پردازد. در کتاب مفاهیم کلیدی موزه‌شناسی بیان شده است که یکی از مفاهیم این اصطلاح که به مفهوم ریشه‌شناختی واژه یعنی مطالعات موزه‌ای نزدیک‌تر است، عموماً در بسیاری از شبکه‌های دانشگاهی کشورهای غربی پذیرفته شده است و تعریف جورجس هنری ریویر [۳] به‌عنوان رایج‌ترین تعریف از آن تلقی شده است. او می‌گوید «موزه‌شناسی یک علم اجرایی، یعنی علم موزه است. موزه‌شناسی به مطالعه تاریخ موزه، نقش آن در جامعه، فرم‌های خاص پژوهش و محافظت فیزیکی، فعالیت‌ها و انتشار، سازماندهی و کارکرد، معماری جدید و موزه‌ای شده، امکانی که دریافت شده یا انتخاب شده‌اند و نوع‌شناسی و وظیفه‌شناسی آن می‌پردازد» (Dasvalle's and Mairesse, 2010). با توجه به اینکه موزه و دانش مربوط به آن با گروه وسیعی از علوم دیگر ارتباط مستقیم دارد، بنابراین عنوان مطالعات موزه یک عنوان کلی و جامع است که دربرگیرنده هر نوع مطالعه، تحقیق و جستجو در حوزه مربوط به موزه است؛ از علوم پایه و فنی و مهندسی گرفته تا شاخه‌های متعدد علوم انسانی و هنر در این حوزه قرار می‌گیرند. این مسئله باعث ایجاد تنوع بسیار زیاد در ساختار و برنامه درسی این رشته شده است. به گفته دوبوک امروزه این رشته بسیار گسترده‌تر از آن است که بتوان آن را درون یک برنامه آموزشی واحد گنجانده (Dubuc, 2011). استفان ویل اهمیت کار موزه را ناشی از تنوع آن می‌داند که تنوع رشته‌ها در موزه و تنوع دانش و مهارت‌ها در هر موزه خاص را در بر می‌گیرد (Weil, 1990).

توجه جهانی به گردآوری آثار ارزشمند تاریخی، هنری و نگهداری و نمایش آنها در مکان‌های خاصی به نام موزه در قرون ۱۹ تا ۲۰ میلادی، همچنین راه‌اندازی و گسترش موزه‌ها در جهان به‌مرور نیاز به تربیت متخصصان موضوع را به‌شدت افزایش داد. پس از تأسیس انجمن موزه‌ها در سال ۱۹۰۶، آموزش حرفه‌ای برای مشاغل در زمینه‌های هنری، علوم کتابداری و موزه به مرکز توجه بسیاری از دانشگاه‌ها تبدیل شد (Chen, 2001, 1). به‌مرور و با پیشرفت توجه دانشگاه‌ها به مسئله موزه، علم موزه‌شناسی در پیوند با سایر علوم معنا یافت. همانطور که اپلگیت کروس [۴] بیان می‌دارد موزه‌شناسی نوین ارائه دهنده رویکرد انسان‌شناسی ویژه‌ای به کار موزه است که بر همکاری بین موزه‌ها و جوامع و شناخت حقوق مردم برای مشارکت و هم‌فکری در

نمایش و حفظ میراث خویش تأکید می‌کند (Applegate Krouse, 2006).

ارتباط مطالعات موزه با سایر علوم در طول زمان تحولات و دگرگونی‌هایی را شاهد بوده است. به گفته دوبوک [۵] در اوایل امر برنامه‌های مطالعات موزه به گروه‌های آموزشی مانند تاریخ هنر و انسان‌شناسی وابسته بود، اما اخیراً این برنامه‌ها با علوم اطلاع‌رسانی ارتباط یافته، علمی که مطالعه و تدریس امور موزه را با مطالعه و تدریس مسایل مرتبط با کتابخانه‌ها و آرشیوها پیوند می‌دهد (Dubuc, 2011).

آغاز قرن بیستم در غرب با ره‌آورد‌های نوینی همراه بود. رشد تجدیدگرایی و برخورد افراد با پیش‌زمینه‌های فرهنگی مختلف، مدرنیسم، صنعتی شدن و آشکار شدن هویت موزه‌ها به‌عنوان محلی برای تقابل فرهنگی و هویتیابی، موج بزرگی از تأسیس موزه‌ها را به‌همراه داشت. چن همچنین معتقد است که رشد چشمگیر در ایجاد موزه‌های اولیه در دهه‌های ۱۹۲۰ و ۱۹۳۰ میلادی نیاز به برنامه‌های آموزشی موزه را آشکار ساخته است (Chen, 2001, 1). به‌دلیل تنوع ذاتی مطالعات موزه و همچنین تنوع ناشی از ارتباط آن با سایر علوم، در مهمترین مراکز این علم همایش‌هایی به‌منظور یکسان‌سازی برنامه‌های آموزشی این رشته در سراسر جهان تشکیل می‌شد. از جمله در سال ۱۹۷۹ کمیسیون بین‌المللی آموزش پرسنل در ایکوم برای ادامه دادن به مباحث قبلی در باب تربیت متخصصان موزه در دانشگاه لستر در انگلستان تشکیل شد و سه دلیل عمده برای انتخاب این موضوع ذکر گردید: پیشرفت نابرابر این آموزش در کشورهای مختلف؛ ایجاد فرصتی برای شکل‌دهی به یک طرح عمومی برای چنین برنامه آموزشی که مبتنی بر طرحی نظری و جهانی باشد و سپس بتواند با نیازهای ملی مطابقت یابد؛ و در نهایت تصمیم‌سازی برای تداوم این مباحث درباره وسایل، تکنیک‌ها و شیوه‌های مورد استفاده در این آموزش (Cuypres, 1979).

در اکتبر ۱۹۳۲ وودهد و استنفیلد از تعریف شرایط اعطای جایزه دیپلم در جهت آموزش موزه‌ها توسط انجمن موزه‌ها خبر دادند. این برنامه آموزشی با همکاری دانشگاه لستر در انگلستان تا سال ۱۹۸۹ ادامه پیدا کرد (Woodhead and Stansfield, 1989, 19).

برنامه‌های آموزشی مطالعات موزه در طول دهه‌های گذشته اصلاحات گوناگونی داشته است (Chen, 2001). مباحث اولیه دوره مطالعات موزه به روش‌هایی مانند قوانین ثبت و نگهداری توجه می‌کرد (International Council of Museums, 1979) و از آنجا که تقاضای فعالیت زیادی برای موزه‌ها وجود داشت، بیشتر دانشگاه‌ها ایجاد برنامه مطالعات موزه را جزو اولویت‌های خود قرار دادند. در سال ۱۹۷۳ نیاز به ایجاد یک استاندارد واحد برای برنامه‌های درسی مطالعات موزه منجر به تأسیس کمیته برنامه‌ریزی درسی موزه به‌منظور ارائه پیشنهاد به مؤسسات آموزشی در حوزه موزه‌ها زیر نظر انجمن موزه‌های آمریکا شد (Chen, 2001, 2). به‌منظور برآورده کردن همین مطالبه عمومی اولین کتابچه راهنمای جهانی دوره‌های آموزشی موزه‌شناسی در سال ۱۹۷۰ در انگلستان انتشار یافت (Woodhead and Stansfield, 1989, 20). در دهه ۱۹۸۰ تمایل به سمت برنامه‌های منظم آموزشی در دانشگاه‌ها باعث ترویج آموزش دانشگاهی و علمی رشته مطالعات موزه شد (Chen, 2001, 2). رشته دانشگاهی مطالعات موزه از چندین دهه قبل نیز تدریس می‌شد ولی همگام با افزایش تقاضا در دهه ۱۹۸۰ برای دوره‌های تحصیلات تکمیلی این رشته، رشد چشمگیری یافت (McCarthy, 2006, 183). دهه ۱۹۹۰ دهه تمرکز و پررنگ شدن نقش آموزشی موزه‌ها نام گرفت و این امر به تقاضای زیادی برای فراگیری "آموزشیاری" موزه‌ها

منجر شد. امروزه با مشخص شدن لایه‌های پست‌مدرن، رابطه بین جوامع فرهنگی و اطمینان از کیفیت آموزشی، به‌شدت به برنامه مطالعات این رشته توجه شده است (Chen, 2001, 2). به گفته مک لود مطالعات موزه حوزه‌ای از تحقیق است که با مشارکت افراد فعال و جوامع در مباحث آموزشی، پژوهشی، تحقیقات و کارهای اجرایی معنا سازی می‌کند (Macleod, 2001, 51). امروزه مطالعات موزه نیازمند توجه به موارد عملی در قیاس با موارد نظری است. مطالعات موزه در واقع حوزه‌ای میان دانشگاه و زمینه‌های مرتبط به موزه است (McCarthy, 2006, 185) چرا که تعریف از موزه همواره در حال تغییر بوده ولی امروزه به‌عنوان یک مکان آموزشی (Zeller, 1987; Chen, 2001, Hooper-Greenhill, 1990; Ballinger, 1993; Hein, 1998) شناخته می‌شود. رشته 1) و اینک موزه خود به هدفی برای مطالعه تبدیل شده است (McCarthy, 2006, 185). رشته موزه‌شناسی نگرشی نسبت به گسترش آموزش‌های موزه‌ای به‌منظور حفظ مفاهیم و میراث فرهنگی و بومی و شرایط اجتماعی و اقتصادی است و این رویکرد موزه را در اعمال این راهبردها توانا می‌سازد (Kreps, 2008). محتوای مطالعات موزه باید با فرآیند جهانی شدن همسو باشند (McCarthy, 2006, 184). موزه‌شناسی دارای اصولی جامعه‌محور است. این دانش حاصل ترکیب دانش بومی و پتانسیل‌های حرفه‌ای شاغل در موزه است که به دنبال برطرف کردن بهتر نیازها در موزه و جامعه است (Kreps, 2008). امروزه در موزه به کار بیشتری در حوزه تعلیم و تربیت، مطالعات بازدیدکننده و فرهنگ مادی و بصری نیاز است (McCarthy, 2006, 185) و موزه‌شناسی خواستار کشف و استفاده از سنت‌های بومی موزه‌شناسانه است (Kreps, 2008).

دانشکده مطالعات موزه دانشگاه لستر انگلستان که در جهت پیشبرد همین مباحث تأسیس شده است در حوزه‌ها و گرایش‌های مختلف این رشته به‌عنوان قدیمی‌ترین و درحال حاضر مهمترین دانشکده در دنیا شناخته می‌شود. این دانشکده علاوه بر دوره‌های کارشناسی ارشد رشته مطالعات موزه در چندین گرایش مختلف و مرتبط با موزه، برگزارکننده دوره دکترا نیز هست که اکثر حوزه‌های تحقیقاتی این رشته اعم از مدیریت، تعلیم و تربیت، تاریخ و مبانی و همچنین مباحث فنی و علمی موزه نظیر حفاظت و مرمت را شامل می‌شود.

دانشگاه‌ها و کشورهای مورد بررسی در رشته مطالعات موزه

نیاز به تحصیلات و نظام آموزشی دانشگاهی موجب تأسیس رشته مطالعات موزه به‌عنوان علمی میان‌رشته‌ای شده است. به گفته وودهد و سنتزفیلد دانشگاه اس تی پاول توکیو [6] در سال ۱۹۵۱ و دیارتمان موزه‌شناسی در دانشگاه بارودا [7] در هندوستان در سال ۱۹۵۲ از جمله اولین بخش‌هایی بودند که برنامه مطالعات موزه را در نقاط دیگر جهان بر پا کردند. همانطور که ذکر شد در این پژوهش، چند نمونه از دانشگاه‌های شاخص دنیا که مورد تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری باشند برای بررسی نحوه ارائه رشته مطالعات موزه انتخاب شده‌اند. اولین دوره برنامه کارشناسی ارشد رشته مطالعات موزه در دانشگاه لستر کشور انگلستان و در سال ۱۹۶۶ پایه‌گذاری شد (Woodhead and Stansfield, 1989, 19). در استرالیا نیز در دهه ۱۹۷۰ برنامه‌های مطالعات موزه در سطح کارشناسی ارشد در دانشگاه‌ها راه‌اندازی شد. واحدهای درسی ارائه شده در دانشگاه استرالیا عمدتاً شامل تاریخ موزه و موزه‌شناسی، مسایل و اصول مرتبط با اداره/مدیریت موزه، برنامه‌های عمومی و آموزش است (Barrett, 2001). برنامه‌های آموزشی مطالعات موزه در آغاز توسعه خود در کشورهای مختلف تحت نام‌های

متفاوتی راه اندازی شد. تیتر می گوید در منطقه آمریکای شمالی در سال ۱۹۰۸ میلادی دوره آموزشی تکنیک‌های برپایی نمایشگاه توسط هومر [۸] برای نخستین بار در دانشگاه لووا [۹] برپا شد (Teather, 1991, 403). چنانچه آغاز دوره‌های آموزشی موزه در کشور آمریکا را سال ۱۹۰۸ در مدرسه موزه هنر و صنعت پنسیلوانیا [۱۰] می‌داند (Chen, 2001, 1). به گفته ویل انجمن‌های موزه در آمریکا در زمینه تربیت آکادمیکی که برای ورود به این رشته عرضه می‌شود کاملاً ناموفق عمل کرده‌اند (Weil, 1990). در این مطالعه، دو دانشگاه جان اف کندی و سان‌فرانسیسکو از آمریکا بررسی شده است. به گفته سورگن مباحثی که در این دانشگاه‌ها در زیرمجموعه رشته مطالعات موزه به دانشجویان تدریس می‌شود شامل موارد زیر است. رشته مطالعات موزه در دانشگاه جان اف کندی شامل مباحث تاریخی و نظریه‌هایی درباره تمامی انواع موزه‌ها است؛ دانشجویان این رشته ابزارهای تخصصی را برای حل چالش‌های مالی و اداری و توسعه و تخلیص مهارت‌های نوشتن و ارائه کردن به صورت تخصصی فرا می‌گیرند. دانشجویان تجربه عملی در محل را از طریق سفرهای میدانی و دوره‌های کارآموزی در منطقه و سایر مناطق کسب می‌کنند. آنها مدل‌های جدیدی برای درگیری با انواع مخاطب، مجموعه‌ها و تکنولوژی‌ها شکل می‌دهند. این رشته در دانشگاه سان‌فرانسیسکو بر پایه این مفهوم تأسیس شده است که موزه‌ها و نمایشگاه‌ها هم اهداف و هم وسایل تاریخی هستند. برنامه درسی این رشته در این دانشگاه دانشجویان را به درکی پایه‌ای از تاریخ و نقش موزه‌ها، جوامع تاریخی، آرشیوها، کتابخانه‌ها و کمیسیون‌های معماری مجهز می‌کند. از این رو برنامه مطالعات موزه و نمایشگاه مبتنی بر پژوهش و تحلیل‌های انتقادی از طریق سمینارها، کنفرانس‌ها، سمپوزیوم‌ها و مطالعه مستقل در سازمان‌ها، مؤسسات، موزه‌ها و گالری‌ها است. برنامه مطالعه طیف وسیعی از علایق از جمله مدل‌های موزه‌داری، نظام‌ها و مفاهیم نمایشگاهی، میانجی‌گری مؤسسه‌ای و آموزش و پرورش را پوشش می‌دهد و به‌ویژه به حوزه‌هایی مانند حفاظت و مرمت تاریخی، مدیریت میراث فرهنگی، اصول اخلاقی تجارت آثار باستانی (عتیقه‌ها) توجه می‌کند. دانشجویان این رشته نقش موزه در محیط عمومی، ارتباط آن با جامعه جهانی و خنثی‌سازی هویت جهانی آن به‌عنوان حقیقتی عمومی توسط تشکیلاتی خصوصی را بررسی خواهند کرد (Sturgeon, 2008).

درباره دانشگاه‌های کانادا نیز داف، چری و شفیلد می‌گویند: دانشگاه تورنتوی کانادا نخستین برنامه مطالعات موزه را در سطح کارشناسی در سال ۱۹۶۸ راه‌اندازی کرد و این رشته از سال ۲۰۰۷ به صورت رشته‌ای کوچک به حیات خود ادامه داد که هر سال ۱۰ تا ۲۰ دانشجو می‌پذیرفت. اگرچه برنامه‌های درسی در طول زمان تحول یافته، اما اکثر دانشجویان باید مقاله‌ای پژوهشی یا تز را آماده کرده و در دوره‌ای انترنی در موزه یا سایر مؤسسات میراث فرهنگی شرکت نمایند (Duff, Cherry and Sheffield, 2010).

به گفته استروگن در این دانشگاه رشته مذکور در سطح کارشناسی ارشد و در سال ۱۹۶۹ راه‌اندازی شد و در پی مجهز کردن دانشجویان به پیش‌زمینه نظری قوی و درک تخصصی از خاستگاه‌ها، ایدئولوژی‌ها، فلسفه‌های درحال تغییر و امور رایج در کار موزه است. موزه‌شناسی در این دانشگاه نقش و کارکرد موزه‌ها، تاریخ موزه‌ها و کار موزه و نظریه مجموعه‌ها را از منظر توسعه، مدیریت، حفاظت و مرمت، دسترس‌پذیری و استفاده بررسی می‌کند. همچنین دربردارنده نظریه‌ها و مدل‌هایی از ارتباط، آموزش و نمایش و همچنین کارکردهای ساختار فیزیکی و سازمانی موزه‌هاست. هدف مطالعات موزه در این دانشگاه فراهم کردن دانشی جامع از کارکرد موزه‌ها در

زمینه وسیع‌تر اجتماعی و فرهنگی‌شان و شیوه‌شناسی برای پژوهش است (Sturgeon, 2008). از دیگر دانشگاه‌های مورد بررسی در این پژوهش، دانشگاه منچستر در انگلستان است. هدف تأسیس موزه‌شناسی در این دانشگاه توسعه تدریس و پژوهش در مقام نظریه و امور موزه و ترویج همکاری آکادمیک و تخصصی با حرفه موزه در سطح منطقه، انگلیس و فرامنطقه بود. دانشجویان موزه‌شناسی از پیش‌زمینه‌ای با رشته‌های متنوع شامل تاریخ، باستان‌شناسی، تاریخ هنر، هنرهای زیبا، انسان‌شناسی، آموزش و پرورش و علوم طبیعی وارد این رشته می‌شوند. از جمله مباحث مطرح در برنامه‌ریزی آموزشی برای این رشته، ایجاد مهارت طراحی و انجام پروژه‌های پژوهشی، مشارکت دانشجویان در کمیته‌های پژوهشی برای ارتقای مهارت‌های خود از طریق رویارویی با شرکت‌کنندگان با تجربه‌تر، آموزش مهارت‌هایی به دانشجویان که با نیازهای آنها برای ورود به بخش موزه برای کار کاملاً مطابق بوده و از جهتی گامی ابتدایی اما حیاتی برای ورود به دوره دکتری باشد (University of Manchester, 2012).

جدول ۱. دانشگاه‌های مورد بررسی و کشورهای مربوطه

کشور	دانشگاه
تایوان	کاتولیک فوجن
انگلستان	منچستر، نورثامبریا، یو سی ال، نیوکاسل، لستر
آمریکا	جان اف کندی، سان فرانسیسکو
استرالیا	سیدنی
نیوزیلند	اوکلند، ویکتوریا ولینگتون
کانادا	تورنتو
سوئد	گوتبرگ
هلند	رینواردت
سوئیس	نوشاتل
آفریقای جنوبی	بوتسوانا

منبع: نگارندگان

جدول ۲. مقایسه رشته مطالعات موزه در شانزده دانشگاه جهان

کشور	دانشگاه	طول دوره	نظام آموزشی	واحد دوره	پروژه یا پایان نامه	گرایش	توضیحات
تایوان	کاتولیک فوجن	۳ سال	تمام وقت / ترمی	۸۱	دارد	ندارد	
انگلستان	منچستر	۱ سال	تمام وقت و پاره وقت، ترمی	۱۸۰	دارد	دارد	
انگلستان	نورتامبریا	۱ سال	تمام وقت	۱۸۰	دارد	ندارد	
انگلستان	یوسی ال	۲-۱ سال	تمام وقت و پاره وقت، ترمی	۱۸۰	دارد	ندارد	
انگلستان	نیوکاسل	۲-۱ سال	پاره وقت، تمام وقت، ترمی	۱۸۰	دارد	ندارد	
انگلستان	لستر	۲-۱ سال	پاره وقت، تمام وقت	۱۸۰	دارد	دارد	پایان نامه به صورت اختیاری است. دانشجو در صورت انجام پایان نامه درجه کارشناسی ارشد دریافت می کند اما در صورت نداشتن پایان نامه درجه کارشناسی دریافت می کند. دانشجویان علاوه بر گذراندن ۴ بخش کلی، در بخش گرایش تخصصی یکی از گرایش های موجود را انتخاب می کنند و در آن متخصص می شوند و می توانند پایان نامه خود را نیز در آن حوزه انجام دهند.
آمریکا	جان اف کندی	۲ سال	تمام وقت، پاره وقت، ترمی	۵۸	دارد	دارد	گرایش های تحصیلی مدیریت مجموعه ها و تفسیر و تعلیم و تربیت و مدیریت اجرایی. دانشجویان گرایش های مدیریت و تفسیر و تعلیم و تربیت نیاز به ۶۴۰ ساعت کارآموزی معادل ۱۲ واحد و دانشجویان گرایش مدیریت اجرایی به ۴۸۰ ساعت معادل ۹ واحد کارآموزی نیاز دارند.
آمریکا	سان فرانسیسکو	۲ تا ۳ سال	تمام وقت / ترمی	۳۳-۳۴	دارد	ندارد	

ادامه جدول ۲. مقایسه رشته مطالعات موزه در شانزده دانشگاه جهان

کشور	دانشگاه	طول دوره	نظام آموزشی	واحد دوره	پروژه یا پایان نامه	گرایش	توضیحات
استرالیا	سیدنی	۱ تا ۴ سال	پاره وقت، تمام وقت، ترمی	۶۰	دارد	ندارد	
نیوزلند	اوکلند	۲ سال	تمام وقت	۱۵۰-۱۲۰	دارد	ندارد	
نیوزلند	ویکتاریا و لینگتون	۱-۳ سال	تمام وقت، پاره وقت	-	دارد	دارد	این دوره فاقد واحد درسی است و از طریق تحقیق جامعی که به پایان نامه منجر می شود برنامه ریزی شده است (شکل دیگری از این دوره به صورت ترکیب واحدهای درسی و پایان نامه امکان پذیر است)
کانادا	تورنتو	۲ سال	تمام وقت / ترمی	۷	ندارد	ندارد	۱۲ هفته کارآموزی و پایان نامه؛ دانشجویان باید حداقل ۷۰ درصد نمره در زبان دوم را کسب کنند.
سوئد	گوتبرگ	۲ سال	تمام وقت / ترمی	۴۰	دارد	ندارد	دو سال برای کارشناسی ارشد اما امکان گذراندن دوره در یک سال نیز وجود دارد.
هلند	رینوارت	۲ سال	تمام وقت	۸۵	دارد	ندارد	
سوئیس	نوشاتل	۲ سال	تمام وقت / ترمی	۱۲۰	دارد	ندارد	این دو دوره به زبان فرانسه است و با مشارکت دانشگاه لوزان، جنوا، فرایبورگ و نوشاتل برگزار می شود.
آفریقای جنوبی	بوتسوانا	۲ سال	تمام وقت / پاره وقت	۶۰	دارد	ندارد	

منبع: نگارندگان

نتیجه‌گیری

برنامه‌های آموزشی مطالعات موزه در طول دهه‌های گذشته پیوسته با تحولاتی همراه بوده است. مباحث اولیه دوره مطالعات موزه بر روش‌هایی مانند قوانین ثبت و نگهداری آثار توجه داشت. این دقیقاً همان چیزی است که در برنامه کارشناسی موزه در ایران تا سال گذشته وجود داشت و نگاه باستان‌شناختی و حفاظتی در موزه‌ها و برنامه آموزشی کارشناسی موزه‌داری دیده می‌شد. تمایل به رفتن به سمت برنامه‌های منظم آموزشی در دانشگاه‌ها باعث ترویج آموزش دانشگاهی و علمی رشته مطالعات موزه در دنیا شد. اما مطالعات موزه مثل سال‌های قبل به حوزه ثبت و حفاظت از آثار نمی‌پردازد، بلکه امروزه بیشتر به حوزه تعلیم و تربیت، جامعه‌شناسی و کارکردهای اجتماعی، مطالعات بازدید کننده و فرهنگ آثار و تفسیرهای بصری و مفهومی در موزه معطوف است.

دانشکده مطالعات موزه دانشگاه لستر انگلستان که به منظور پرداختن به همین مباحث تأسیس شده است در حوزه‌ها و گرایش‌های مختلف این رشته به‌عنوان قدیمی‌ترین و در حال حاضر مهمترین دانشکده در دنیا شناخته می‌شود. لزوم پرداختن به این مباحث جدید نیز به‌شدت در ایران مشهود است.

از نتایج بررسی که در جدول ۲ در خصوص مقایسه رشته مطالعات موزه به اختصار آمده است چنین استنباط می‌شود که طول دوره کارشناسی ارشد این رشته در دانشگاه‌های مختلف به‌طور میانگین از یک سال تا دو سال در نوسان است. در انگلستان برای برنامه‌های تمام‌وقت یک سال و در مورد برنامه‌های پاره‌وقت دو سال است، در حالی که در کشورهای دیگر همچون کانادا، سوئد، هلند، سوئیس، آفریقای جنوبی، آمریکا و نیوزیلند برای دوره‌های تمام‌وقت دو سال است. نظام‌های آموزشی تمام‌وقت و پاره‌وقت برای بهره‌مندی هرچه بیشتر دانشجویان و جذب تعداد بیشتری از متقاضیان طراحی شده است. در کشورهایی همچون تایوان، کانادا، سوئد، هلند و سوئیس به‌صورت نظام آموزشی تمام‌وقت طراحی و اجرا می‌شود و دانشگاه‌های انگلیسی‌زبان به‌خصوص در انگلستان و استرالیا با ترکیب دوره به‌صورت تمام‌وقت، پاره‌وقت، آموزشی و پژوهشی و در هر چهار شیوه دانشجویی می‌پذیرند که به‌نحوی دامنۀ وسیع‌تری از افراد با گرایش‌ها و تخصص‌های گوناگون را جذب می‌کنند. این شیوه به‌نحوی اعطای حق انتخاب به دانشجویان است مانند دانشگاه منچستر که در آن دانشجویان می‌توانند یک سال به‌صورت تمام‌وقت و یا دو سال به‌صورت پاره‌وقت آموزش ببینند (University of Manchester, 2012).

تعداد واحدهای دوره کارشناسی ارشد دانشگاه‌های مورد مطالعه حاکی از آن است که دانشگاه‌های منتخب مورد بررسی در این پژوهش بر حسب اینکه در چه کشوری قرار دارند، نظام واحدی مخصوص به آن کشور را دارا بوده و بر همان اساس برنامه دوره کارشناسی ارشد خود را تدوین کرده‌اند. بنابراین از تعداد ۷ واحد برای دوره کارشناسی ارشد رشته مطالعات موزه در دانشگاه تورنتو کانادا تا ۱۸۰ واحد برای دوره کارشناسی ارشد مطالعات موزه در دانشگاه‌های کشور انگلستان در نوسان است. اما این بدان معنا نیست که هفت واحد درسی در کانادا با هفت واحد درسی در انگلستان برابری می‌نماید، بلکه مقیاس این دو کاملاً با هم متفاوت بوده و تفاوت در نظام آموزشی دانشگاه‌ها و کشورها است. بنابراین با توجه به نظام‌های متفاوت تحصیلات دانشگاهی در کشورهای مختلف، نظام واحدی آنها متفاوت است که صرفاً مربوط به تفاوت ساختار تحصیلات دانشگاهی در دانشگاه‌های مختلف بوده و در عمل تأثیری در ماهیت برنامه

ندارد.

در مجموع تمامی دانشگاه‌های منتخب در این پژوهش به جز دانشگاه تورنتو کانادا برای دوره کارشناسی ارشد مطالعات موزه، پایان‌نامه در نظر گرفته‌اند. هرچند که دانشگاه‌های دیگر گاهی دارای نظام‌های خاص خود هستند. به‌عنوان مثال دانشگاه لستر انگلستان انجام پایان‌نامه را به‌صورت اختیاری قرار داده است بدین‌صورت که دانشجوی در صورتی درجه کارشناسی ارشد را دریافت می‌نماید که موفق به انجام یک پایان‌نامه در انتهای دوره تحصیلی و پس از گذراندن دروس مربوط به دوره باشد. در غیر این صورت یعنی اگر دانشجو فقط به گذراندن دروس مربوط به دوره اقدام نماید و پایان‌نامه‌ای را به انجام نرساند، مدرکی موسوم به Postgraduate diploma به او اعطا می‌شود. در برخی دانشگاه‌ها مانند دانشگاه ویکتوریای نیوزیلند، دوره کارشناسی ارشد مطالعات موزه فاقد درس است و با انجام پایان‌نامه‌ای در خصوص موضوعات مرتبط با موزه به انجام می‌رسد و دوره مذکور کاملاً پژوهشی است. برخی از دانشگاه‌ها مانند دانشگاه جان اف کندی در کنار پایان‌نامه، گذراندن دوره‌ای کارآموزی معادل چند واحد درسی در موزه یا مؤسسات مرتبط را در دستور کار خود قرار داده‌اند (Sturgeon, 2008).

اکثر دانشگاه‌های مورد مطالعه در این پژوهش در دوره کارشناسی ارشد مطالعات موزه گرایش خاصی ندارند و غالباً رشته‌های مستقل جنبی به حساب می‌آیند. هرچند دانشگاه‌هایی چون لستر انگلستان، جان اف کندی آمریکا و ویکتوریای نیوزیلند دارای گرایش‌های مشخصی برای دوره خود هستند. اگرچه از آنجا که در بسیاری از دانشگاه‌ها دانشجویان با پیش‌زمینه‌های تحصیلی یا مطالعاتی بسیار متفاوتی به تحصیل در رشته مطالعات موزه می‌پردازند (University of Manchester, 2012) و تنوع چشمگیری در مباحث مورد علاقه و تخصص آنان وجود دارد، دانشگاه‌ها نیز با توجه به علاقه‌مندی دانشجویان و حوزه مطالعاتی که دانشجو در آن مبادرت به انتخاب موضوع پایان‌نامه می‌نماید، گرایش و تخصص خود را در رشته مطالعات موزه انتخاب و تعریف کرده است و در حقیقت، این موضوع پایان‌نامه است که گرایش و تخصص دانشجو را برای فعالیت‌های آتی و تخصصی در این رشته رقم می‌زند.

نکته قابل توجه فقدان دوره کارشناسی موزه معادل چیزی است که هم‌اینک در ایران در حال انجام است، به‌گونه‌ای که اکثر دانشگاه‌هایی که دوره کارشناسی ارشد و حتی دکترا در زمینه مطالعات موزه دارند فاقد دوره کارشناسی موزه هستند. بر این اساس مقطع تحصیلی در این رشته در دنیا عموماً تحصیلات تکمیلی است. چرا که به‌دلیل تنوع موضوعی بسیار در این رشته و ارتباط آن با سایر علوم، دانشجویان پس از گذراندن دوره کارشناسی در رشته‌های مختلف به دوره کارشناسی ارشد مطالعات موزه وارد شده و گاهی به ارتباطات بین رشته کارشناسی خود و مسایل مربوط به موزه در پایان‌نامه خود می‌پردازند و این مسئله باعث شکوفا شدن و رشد و توسعه رشته مطالعات موزه شده است.

تنوع موضوعات مرتبط با این رشته که به برنامه‌های درسی مختلف در دانشگاه‌های دنیا منجر شده است، ویژگی دیگری نیز دارد و آن گوناگونی در ساختار رشته و شیوه و شکل دوره است که در مواردی همچون طول مدت تحصیل، گرایش، دروس تخصصی، تعداد واحدها و پایان‌نامه وابستگی به کشور یا نوع دانشگاه به‌وضوح در آن دیده می‌شود. مدرک کارشناسی ارشد نیز با توجه به شیوه و برنامه دوره و دروس آن به دو صورت کارشناسی ارشد علمی [۱۱] و کارشناسی ارشد هنری [۱۲] ارائه می‌شود.

پی‌نوشت‌ها

۱. Museology
۲. Museum Studies
۳. Georges Henri Riviere
۴. Applegate Krouse
۵. Dubuc
۶. ST Paul University ,Tokyo,Japan
۷. Baroda University ,Baroda ,India
۸. Homer, R. Dill
۹. Lova

۱۰. موزه فیلادلفیای امروز

۱۱. M.Sc.
۱۲. M.A.

فهرست منابع

- سامانیان، کورس؛ حکمت، مرضیه و کریمی، معصومه (۲۰۱۰) در مقدمه مترجم کتاب مفاهیم کلیدی موزه‌شناسی اثر دسوالین، آندره، و فرانسیسکو مایرس، ترجمه کورس سامانیان، مرضیه حکمت و معصومه کریمی، ایکوم، پاریس.
- Applegate Krouse, Susan (2006) "Anthropology and the New Museology," *Reviews in Anthropology* 35 (2): 169-182.
- Barrett, Jennifer (2001) "Protecting The Past, Safeguarding The Future: Museum Studies, the Profession and Museum Practice in Australia," Edited by Des Griffin and Paroissien Paroissien, *Journal of Understanding Museums: Australian Museums and Museology*, National Museum of Australia, 2001: 1-8.
- Chen, Vichien (2001) "The education of art museum professionals," *Working paper in art education*, Roride state university, 6(1): 1-10.
- Cuypres, J. B. (1979) "Introduction of The President, International Council of Museums: International Committee for The Training of Personnel, Methods and Techniques of Museum Training at University Level," *Report of a Symposium Held in Leicester*, England, September 6:16-22.
- Dasvalle'es, Andr'e and Francois Mairesse (2010) *Key Concepts of Museology*, Armand Colin, Paris.
- Dubuc, Elise (2011) "Museum and University of the Relationship Between Museum Practices and Museum Studies in the Era of Interdisciplinary, Professionalization, Globalization and New Technologies," *Museum Management and Curatorship*, 26(5): 497-508.
- Duff, Wendy M.; Joan M. Cherry and Rebecca Sheffield (2010) "Creating a Better Understanding of Who We Are: A Survey of Graduates of A Museum Studies Program," *Museum Management and Curatorship*, 25(4): 361-381.
- Kreps, Christina, F. (2008) "Appropriate museology in theory and practice," *Museum Management and Curatorship* 23, (1): 23-41.
- International Council of Museums, International Committee for the Training of Personnel (1979) "Methods and techniques of museum training at university level," *International Council of Museums, International Committee for the Training of Personnel*, England: International Council of Museums, International Committee for the Training of Personnel.
- Macleod, Susan (2001) "Making museum studies: training, education, research and practice," *Museum Management and Curatorship*, 19(1): 51-61.
- McCarthy, Conal (2006) "Museum function the transformation of museum studies," Edited by Ui., *Museum and society Magazine*, University of Leister, 5(3): 183-193.

- Samanian, Kouros (2013) *A new approach, The Art University of Tehran launched the first and only M. A. programme in Museum Studies in Iran in 2013*, ICOM News, 66: 22-23.
- Sturgeon, Keni (2008) *A Gide to Museum Studies Programs in the US and Canada, America*, Association of Museums' Committee on Museum Professional Training.
- Teather, lynne (1991) "Museum studies: reflecting on reflective practice," *Museum Management and Curatorship*, 10(4): 403-417.
- Weil, Stephen E. (1990) *Rethinking the Museum and Other Mediations*, Smithsonian Institution Press.
- Woodhead, Peter, and Geoffrey Stansfield (1989) *Key guide to information sources in museum studies*, Mansell, 1989. Retrieved from http://140.136.240.107/english_fju/
- Entry requirements, admission process and program curriculums, The University of Manchester, www.manchester.ac.uk, Accessed as of 12 Oct. 2009.
- Entry requirements, admission process and program curriculums, Northumbria University, www.northumbria.ac.uk, Accessed as of 18 Dec. 2010.
- Entry requirements, admission process and program curriculums, University College London, www.ucl.ac.uk, Accessed as of 8 Mar. 2013.
- Entry requirements, admission process and program curriculums, Newcastle University, www.ncl.ac.uk, Accessed as of 19 Feb. 2010.
- Entry requirements, admission process and program curriculums, University of Leicester, www.le.ac.uk, Accessed as of 21 Jul. 2011.
- Entry requirements, admission process and program curriculums, John F. Kennedy University, www.jfku.edu, Accessed as of 22 Jul. 2011.
- Entry requirements, admission process and program curriculums, University of San Fransisco, www.usfca.edu, Accessed as of 22 Jul. 2011.
- Entry requirements, admission process and program curriculums, The University of Sydney, www.usyd.edu.au, Accessed as of 15 Jan. 2012.
- Entry requirements, admission process and program curriculums, The University of Auckland, www.auckland.ac.nz, Accessed as of 7 Mar. 2012.
- Entry requirements, admission process and program curriculums, Victoria University of Wellington, www.victoria.ac.nz/home, Accessed as of 7 Mar. 2012.
- Entry requirements, admission process and program curriculums, University of Toronto, www.utoronto.ca, Accessed as of 9 Oct. 2009.
- Entry requirements, admission process and program curriculums, University of Gothenburg, www.gu.se/english, Accessed as of 22 Dec. 2010.
- Entry requirements, admission process and program curriculums, Amsterdam School of Fine Arts, www.english.ahk.nl/en/about-the-ahk/faculties/reinwardt-academy, Accessed as of 22 Dec. 2011.
- Entry requirements, admission process and program curriculums, Université de Neuchâtel, www.unine.ch, Accessed as of 22 Sep. 2009.
- Entry requirements, admission process and program curriculums, University of Botswana, www.ub.bw, Accessed as of 15 Jul. 2012.